

УДК 378.046-021.68:37.091.12.011.3

Марецька Л.П.*

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядається модель розвитку соціокультурної компетентності вчителів української мови в післядипломній освіті. Проаналізовано поняття «розвиток», «модель», «моделювання», «соціокультурна компетентність». Модель розвитку соціокультурної компетентності вчителя української мови представлена як сукупність певних структурних компонентів, тому виділено та схарактеризовано блоки як складові моделі (цільовий, змістовий, технологічний, діагностико-результативний), окреслено педагогічні умови (організаційні, методичні, технологічні, акмеологічні) та етапи реалізації моделі розвитку соціокультурної компетентності учителів української мови (організаційно-діагностичний, корекційно-навчальний, технологічний, аналітико-рефлексивний).

Ключові слова: модель, розвиток, соціокультурна компетентність учителя української мови, принципи, підходи, педагогічні умови, післядипломна освіта.

Методологічні і лінгводидактичні дослідження останніх років засвідчують важливу стратегічну тенденцію, сутність якої полягає в тому, щоб особистість оволоділа тим набором компетентностей, який дасть змогу їй розв'язувати різноманітні конкретні проблеми, що постають перед нею в процесі життєдіяльності. Педагогічна думка як в Україні, так і за її межами спрямовує свої зусилля на те, щоб максимальною мірою підготувати особистість учителя до ефективної, результативної самореалізації в умовах неперервного соціального розвитку.

Пошук ефективних шляхів розвитку соціокультурної компетентності вчителів української мови привів до потреби в побудові моделі процесу розвитку зазначеної компетентності вчителів у післядипломній освіті.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна наука надає важливого значення вивченню проблеми створення педагогічної моделі, наприклад, теоретичним і практичним аспектам моделювання розвитку професійної компетентності вчителів присвячені дослідження В. Введенського, В. Краєвського, В. Курило, Є. Лодатко, Ю. Плотницького та ін., формування та розвитку професійної компетентності вчителя-філолога (Н. Голуб, А. Грищенко, О. Маринівська, Л. Мацько, О. Пономарів, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.); питанням післядипломної педагогічної освіти (Л. Даниленко, А. Зубко, Н. Клокар, В. Олійник, Н. Протасова та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні та обґрунтуванні розробленої моделі розвитку соціокультурної компетентності (СКК) вчителів української мови в післядипломній освіті.

Виклад основного матеріалу. З метою розробки та обґрунтування моделі розвитку СКК вчителів української мови в післядипломній освіті насамперед потрібно визначити значення таких понять як «модель», «розвиток» та «соціокультурна компетентність учителя української мови».

Так, український словник тлумачить слово «модель» як: 1. Зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось. 2. Тип, марка конструкції. 3. Предмет, відтворений у зменшеному, іноді у збільшеному або натуральному вигляді. 4. Те, що є матеріалом, натурою для художнього зображення, відтворення. 5. Зразок, з якого знімається форма для відливання або відтворення в іншому матеріалі. А в сучасній педагогічній науці «модель» (від лат. *modulus* – міра, мірило, зразок, норма) трактують як «систему елементів, що відтворюють певні сторони, зв'язки, функції предмета дослідження» [2, с. 70] або як «спрощений зразок об'єкта педагогічної практики», що зберігає його найсуттєвіші риси» [3, с. 136] тощо. Модель (від англ. *model*, лат. *modulus* – міра, зразок, норма, еталон, макет) – логічна послідовна складна система

* © Марецька Л.П.*

відповідних елементів неперервної педагогічної освіти, що умовно відтворює, імітує процес розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури на різних етапах організації, включає інтеграл наявного стану особистості, професійно-педагогічної діяльності, способи його зміни та фінішний стан (результат), а також його концептуальне, організаційне, змістове, технологічне, діагностичне і нормативно-правове забезпечення в умовах післядипломної педагогічної освіти [6, с. 636].

У словнику-довіднику моделювання розглядають як «процес побудови і дослідження моделі будь-якого об'єкта (оригіналу, прототипу) з метою одержання знань про останній методом аналогії [8, с. 48]. Г. Суходольський педагогічним моделюванням називає «процес створення ієрархії моделей, у якій деяка система, що реально існує, моделюється в різних аспектах і різними засобами» [7, с. 120]. В. Штофф тлумачить поняття моделі як мисленнєво уявлену або матеріально реалізовану систему, яка, відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщувати його, а отже, її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт [9, с. 302]. Теорію моделювання розробляв і О. Дахін, який педагогічне моделювання називає самостійним напрямом у загальному методі дослідження, при цьому він характеризується специфічними рисами, які відображають особливість явищ, що моделюються, та відкритих як за формою, так і за змістом [1].

Одинадцятитомний словник української мови слово «розвиток» подає як: 1. Дія за значенням розвивати і розвиватися. 2. Процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. 3. Ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості.

У сучасній педагогічній психології поняття «розвиток» розуміють як:

- складний системно організований процес, що включає в себе різні стадії, періоди, етапи, фази, рівні;
- перехід кількості в якість і навпаки, тенденція руху від нижчого до вищого; – єдність і боротьба протилежностей;
- вищий тип руху [11, с. 225].

В. Сидоренко в термінологічному словнику-довіднику трактує розвиток професійної майстерності вчителя української мови як «цілеспрямований, пролонгований і поетапний процес фахового становлення та самореалізації вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, що характеризується неперервністю, системністю, динамізмом, циклічністю, синергізмом і передбачає ефективний науково-методичний і акметехнологічний супровід за індивідуальною освітньою траєкторією з урахуванням наявного професійного досвіду, освітнього рівня, навчальних потреб, мотиваційних детермінантів тощо» [5, с. 58].

На підставі опрацьованих публікацій, аналізу наукових поглядів на поняття «соціокультурна компетентність» та власних висновків у нашій роботі під соціокультурною компетентністю розуміємо такий кваліфікаційний рівень соціокультурної обізнаності і діяльності особистості, який свідчить про її органічну інтегрованість у життя навколишнього суспільства, дозволяє їй самостійно розбиратися в загальнокультурних подіях і соціодуховних процесах, організувати свої індивідуальні інтереси і фахову поведінку у відповідності з широкими соціальними запитами і потребами, що в підсумку сприяє багатогранному збагаченню суспільної життєдіяльності.

Ураховуючи наведені визначення понять «розвиток», «модель», «педагогічне моделювання», «соціокультурна компетентність», проаналізувавши типи моделювання, представлені в науковій літературі, ми вибудували модель, яка за своєю структурою складається з чотирьох блоків – цільового, змістового, технологічного, результативного.

Цільовий блок моделі розвитку СКК учителя української мови складає соціальне замовлення – високий рівень розвитку СКК педагога, мету та завдання процесу розвитку. Метою процесу є підвищення рівня професійної компетентності вчителів

української мови, успішна соціалізація та становлення гуманістичної свідомості особистості сучасного вчителя. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- формування у вчителів стійких мотивів розвитку СКК, які значно підвищують ефективність навчання, спрямованого на засвоєння знань та саморозвиток;
- забезпечення навчального процесу теоретичними основами проблеми, сукупністю знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення якості та результатів професійної діяльності;
- вироблення навичок самоконтролю і самооцінки у процесі професійної діяльності.

Наступним блоком моделі є змістовий, що побудований відповідно до визначених у дослідженні принципів, підходів, вимог щодо розвитку професійних якостей педагога. Запропонована нами експериментальна методика спирається на наступні провідні принципи: науковості, системності, наступності, перспективності, інтеркультурності тощо.

На основі аналізу наукових досліджень, власного спостереження, результатів експериментального дослідження, ми зупинили свій вибір на наступних педагогічних умовах:

- організаційні потребують визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку СКК, підбір матеріально-технічного оснащення занять;
- методичні передбачають можливість коригування змісту навчальних занять, інтегрованого характеру навчання, спецкурсів;
- технологічні – коригування контрольно-оцінювальних підходів до результатів навчання, використання інноваційних технологій, інтерактивних форм та методів навчання, визначення груп умінь, якими повинен володіти учитель української мови з високим рівнем розвитку СКК;
- акмеологічні включають здійснення діагностики розвитку СКК учителів української мови, обов'язкового рефлексивного етапу занять, створення системи стимулювання та мотивації, атмосфери співпраці та співтворчості між усіма учасниками навчального процесу.

До технологічного блоку моделі входять форми, методи, прийоми та засоби розвитку СКК вчителів української мови в післядипломній освіті.

Основних форм виділяємо три – це курсовий період, період між проходженням курсів (міжкурсів) і самоосвітня діяльність. Запропонована експериментальна модель розвитку СКК учителів української мови в післядипломній освіті передбачає використання низки методів, необхідних для досягнення поставленої мети. У першу чергу це стосується інформаційно-рецептивного, методу проблемного викладу, евристичного (частково-пошукового), дослідницького методів тощо. Серед них – традиційні методи навчання дорослих – бесіда, дискусія, конференції з обміну досвідом педагогічної діяльності, навчальні студії, проблемні творчі групи, динамічні творчі групи, індивідуальні та групові консультації тощо.

З-поміж інноваційних методів, запропонованих у технологічному блоці моделі, виокремимо кейс-метод, метод проблемно-рефлексивного полілогу, методи проектування і моделювання ситуації, позиційної дискусії, імітаційної та рольової гри, використання електронних програмних засобів, застосування хмарних технологій, технології «перевернутого» навчання, адаптивного навчання тощо.

У діагностико-результативному блоці моделі виділяємо такі його складові: критерії, показники, рівні СКК вчителів-словесників. Формами та методами оцінювання рівня розвиненості СКК було використано: а) за мотиваційним критерієм: тест, анкета, бесіда; б) за когнітивним: анкета, тест, спостереження; в) за креативно-діяльним: спостереження; експертні оцінки; г) за рефлексивним критерієм: аналіз результатів діяльності, самооцінювання.

Перший етап реалізації педагогічної моделі, який нерідко характеризують як діагностичний, або організаційно-діагностичний, більш доцільно означити, на нашу

думку, як діагностично-вхідний. Таке корегування дозволяє наголосити на характері науково-методичної роботи з розвитку СКК вчителя української мови, що відповідає початковій стадії зазначеного процесу. На цьому етапі педагогічної моделі розвитку СКК вчителя-словесника використовувалися певні форми взаємодії з педагогами як у курсовий, так і в міжкурсний період: вхідне загальне тестування, співбесіда, анкетування, інтерв'ювання, спостереження тощо. Вхідне загальне тестування було спрямоване на виявлення базових соціокультурних, педагогічних і особистісних інтересів учителів української мови.

Другий етап реалізації педагогічної моделі, який визначають як організаційний, варто означити, на нашу думку, як корекційно-навчальний. Цей термін дає змогу наголосити на інформаційних, когнітивних уточненнях, які знаходяться в центрі навчально-пізнавальної роботи вчителів української мови, що проходять курси підвищення кваліфікації або звертаються до викладачів закладів ППО за науково-методичною допомогою. Зазначимо, що на цьому етапі розвитку СКК вчителя української мови ми використовували наступні підходи – комунікативно-когнітивний, компетентнісний, андрагогічний, інтеграційний.

Третій етап, технологічний, мав на меті дотримання балансу між навчальною роботою теоретичного і практичного характеру, яку вчителі української мови виконують у закладі ПО з метою розвитку соціокультурної компетентності. На цьому етапі реалізації нашої педагогічної моделі розвитку СКК вчителя значне місце відводилося розробленому нами спецкурсу «Розвиток соціокультурної компетентності вчителя української мови в післядипломній освіті».

Четвертий етап процесу розвитку СКК, що, як правило, представляють як діагностико-аналітичний, доцільніше, на нашу думку, охарактеризувати як аналітико-рефлексивний. Таке термінологічне уточнення вказує на системне осмислення педагогами-практиками отриманих знань, умінь і навичок з галузі соціокультурної компетентності, а також на систематичне корегування методичного інструментарію, який забезпечує її розвиток. Цей етап реалізації педагогічної моделі зумовив застосування наступних методів творчої співпраці з учителями-словесниками – евристичного, рефлексивного полілогу, самоаналізу та самокорекції.

Висновки. Отже, моделювання розвитку вчителя є одним з найважливіших завдань сучасної педагогіки, оскільки зростає вагомість проектування й упровадження нових інноваційних технологій, що відповідають перспективним теоретичним ідеям вітчизняної науки.

Можна зробити висновок про те, що теоретична модель дає можливість розглядати розвиток СКК вчителів української мови в післядипломній освіті як поетапний процес зі специфічною структурою і взаємозв'язками, закономірними тенденціями. Перспективу подальших розвідок щодо зазначеного напрямку вбачаємо у вивченні питання про ефективність кейс-методу в розвитку СКК вчителів української мови.

Література:

1. Дахин А. Н. Моделирование компетентности участников открытого образования: монография / А. Н. Дахин. – М. : НИИ школьных технологий, 2009. – 288 с.
2. Картава Ю. К. Модель розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Сер. : Педагогіка. – № 8. – Одеса, 2012. – С. 70-73.
3. Краевский В. В. Проблема целостности учебно-воспитательного процесса в средней школе / В. В. Краевский // Советская педагогіка. – 1984. – № 9. – С. 36-42.
4. Липский И. А. Социальная педагогіка: методологический анализ: монография / И. А. Липский – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 320 с.
5. Сидоренко В. В. Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: акме-синергетичний аспект: термінологічний словник-

- довідник / автор-укладач Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк : Витоки, 2013. – 100 с.
6. Сікора Я. Б. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики / Я. Б. Сікора // Вісник Житомирського державного університету. – № 47. – С. 171-175.
  7. Словник української мови: в 11 томах. – Том 8, 1977. – С. 631.
  8. Суходольский Г. В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г. В. Суходольский. – Л. : ЛГУ, 1976. – С. 120.
  9. Цофнас А.Ю. 50 терминов по методологии познания: краткий словарь-справочник с методическими указаниями и комментариями / А.Ю. Цофнас. – Одесса : Астропринт, 2003. – 48 с.
  10. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М. : Наука, 1966. – 304 с.
  11. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Марецкая Л.П.

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье рассматривается модель развития социокультурной компетентности учителей украинского языка в последипломном образовании. Проанализированы понятия «развитие», «модель», «моделирование», «социокультурная компетентность учителей украинского языка». Модель развития социокультурной компетентности учителя украинского языка представлена как совокупность определенных структурных компонентов, поэтому выделены и охарактеризованы блоки как составляющие модели (целевой, содержательный, технологический, результативный), обозначены педагогические условия (организационные, методические, технологические, акмеологические), этапы процесса развития социокультурной компетентности учителей украинского языка (организационно-диагностический, коррекционно-учебный, технологический, аналитико-рефлексивный).

Ключевые слова: модель, развитие, социокультурная компетентность учителя украинского языка, принципы, подходы, педагогические условия, последипломное образование.

Marets'ka L.P.

MODEL OF DEVELOPMENT OF SOCIAL AND CULTURAL COMPETENCE
OF TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AT POSTGRADUATE EDUCATION

The article examines the model of development of social and cultural competence of teachers of Ukrainian language at postgraduate education. It is analyzed definition of notions «development», «model», «modelling» in explanatory dictionaries, in science (psychology).

It is given the author's definition of notion «social and cultural competence of teachers of Ukrainian language».

The model of development of social and cultural competence of teachers of Ukrainian language is presented as a complex of definite structural competents, that's why the author marked and characterized blocks as component models (having a special purpose (aim, tasks, metodological approachers, principles), content (pedagogical conditions: organizational, methodological, technological, acmeological ones) that include motivation to continuing learning, ability to assess own professional possibilities, competent direction of content of education, using of innovative technologies, technological (methods and forms), (diagnostical (assessment, correction); effective (results of development of SCC), actions. It is defined the stages of process of development of social and cultural competence of teachers of Ukrainian language (organizational and diagnostical, correctional and teaching, technological, analytical and reflexive).

Key words: model, development, social and cultural competence, principles, approaches, pedagogical conditions, teachers of Ukrainian language, postgraduate education.

Рецензент: Голобородько Є.П.